

ปฏิจจสมุปบาท

หลวงปู่เทสก์ เทสรังสี

ต่อไปนี้ก็จะแสดงถึงเรื่องกายของเก่าเหมือนกัน แต่หากพิจารณาลงไปอีก เพราะกายคือตัวคนเรานี้แหละเป็นที่ตั้งของธรรมทั้งหลาย รวมอยู่ในแห่งเดียวกันหมด เบื้องต้นก็คือรูปธรรมนามธรรม ก็เรียกว่าธรรมอยู่แล้ว จะอธิบายในเบื้องต้นที่เรียกว่าธาตุ๔ ก็คือตัวของเรานี้แหละ ไม่ได้เกี่ยวเนื่องถึงเรื่องจิต เป็นธาตุล้วนๆ เป็นของเดิมแท้ๆทีเดียว ธาตุ ๔ ต่อมามาแสดงในเรื่องชั้น ๕ เอาจิตเข้าไปผสมเข้าอีก แล้วก็สรูปลง ไม่ให้ทิ้งนามอีกคือรูปกับนาม ต่อมาก็มาแสดงถึงเรื่องอายตนะ คือรูปกับนามอีก อาจแสดงเรื่องอายตนะภายนอกภายใน อย่างละ ๖ เป็น ๑๒ อันนี้ต่อมาก็แสดงเรื่องธาตุ๑๘ อายตนะภายนอกภายในอย่างละ ๖ เมื่อภายนอกกับภายในผสมกันเข้า กระทบกันเข้าเกิดความรู้สึกขึ้น เรียกว่าวิญญาณธาตุ ตกลง ๓ ๖ เป็น ๑๘ ที่อธิบายมาแล้ว นี่หัวข้อ จดจำไว้เพียงย่อ

อันนี้แหละที่จะแสดงต่อไป ก็ไม่ใช่อื่นไกล ตัวรูปกับนามเนี่ย
แหละ ให้เกิดเป็นสังขาร คืออริยสังขารทั้ง ๔ ก็ไม่ใช่อื่นไกล ก็
ได้แก่รูปกับนามนี้ เพราะรูปกับนามนี้แหละกระทบกันเข้าจึงเป็น
เหตุให้เกิดกิเลส เช่นตาเห็นรูป เกิดความรู้สึกรู้ขึ้นเรียกว่า
วิญญาณ แล้วพอเกิดความรู้สึกรู้ขึ้นก็เกิดเวทนาคือสุขบ้าง ทุกข์
บ้าง เรียกว่าสุขเวทนา ทุกขเวทนา หรือเฉยๆ เรียกว่า อุเบกขา
เวทนา ทั้งหมดนี้แหละถ้าเราพิจารณาดูแล้วนะ ถ้าจับต้นตอเอา
ข้อข้างต้นได้ อธิบายมาตั้งแต่ธาตุมา ชันธ อายตนะ อินทริย์
ธาตุ เวทนา เท่าที่อธิบายมานี้ ยังไม่ได้พูดถึงเรื่องกิเลสนะคราว
นี้ เรื่องนี้ยังไม่มีกิเลส สมมุติว่าเราไปเห็นตัวของคนเรา เพียงแต่
สักว่าธาตุ กิเลสมันจะเกิดตรงไหนลองคิดดูสิ ยังไม่มีกิเลส

อันนี้เราพูดถึงเรื่องชันธ คือรูปอย่างที่ว่าคือธาตุ ๔ ก็ยังไม่มี
กิเลส เมื่อเรามาดูเห็นตัวของคนเราแต่ละคนๆ หรือเห็นว่าตัวของ
เราเนี่ยแหละเป็นเพียงสักว่าธาตุ ๔ กิเลสยังไม่ค่อยมี เวทนา
สัญญา สังขาร วิญญาณ เวทนาคือความเสวยสุข ทุกข์ ไม่ได้จับ
ถึงกิเลสหรอก ยังไม่ทันมีตัวกิเลสขึ้นมา สุขก็สักว่าแต่สุข ทุกข์ก็

สักว่าแต่ว่าทุกข์ อุเบกขาก็สักว่าอุเบกขา สัญญาคือความจำ
มันก็ไม่มี ไม่ใช่กิเลส จำสิ่งต่างๆได้ มันก็สักว่าแต่จำ สังขารคือ
ความปรุงความแต่ง ก็เรื่องหน้าที่ของคนมาปรุงมาแต่งมันก็
ไม่ใช่กิเลสอีก เป็นชื่อของจิตที่มันปรุงมันแต่ง ไม่ได้พูดถึงเรื่อง
กิเลส วิญญาณคือความรู้สึก ก็ยังไม่ได้พูดถึงเรื่องกิเลสอีก
เหมือนกัน

พูดถึงเรื่องอินทรีย์คือว่าตากระทบกับรูป รูปก็สักแต่ว่ารูป
ตาก็สักแต่ว่าตา มันสำหรับที่กระทบกันเท่านั้น เกิดความรู้สึก
ขึ้นก็สักว่าแต่รู้สึกแล้วก็แล้วไป อันนี้ยังไม่ได้จัดว่าเป็นตัวกิเลส
อันนี้พอเกิดความรู้สึกขึ้นแล้ว มันเกิดเวทนาแล้วคราวนี้ มีสุขมี
ทุกข์บ้างหรือเฉยๆบ้าง ก็ยังไม่ได้จัดเป็นกิเลสโดยเฉพาะ ลองคิด
ดูสิคราวนี้ เรื่องที่อธิบายบรรยายมาทั้งหมด แยกแยะออกเป็น
สัดส่วน ให้รู้หน้าที่ของแต่ละอายตนะ หรือแต่ละเรื่องของ
มัน ยังไม่ได้จัดเข้าบกิเลส เรื่องที่อธิบายนี้ยังไม่ได้จัดเข้าบ
กิเลส

ตรงที่มันจะเกิดกิเลสนะมัน มันเกิดเวทนานี้ ตรงที่ว่าตะกี้
คือความสุขก็ดี ความทุกข์ก็ดี หรือไม่สุขไม่ทุกข์ก็ดี ถ้าสุขแล้ว
เกิดความพอใจ ความชอบอกชอบใจ แล้วก็อยากได้เรียกว่า
ตัณหา คือความทะเยอทะยาน อยากได้ก็เรียกว่าตัณหา นั่น
แหละตัณหาตัวนี้ตัวกิเลส ภาษาที่เราพูดกันกล่าวกันง่ายๆ พูด
กันง่ายๆตามภาษาสามัญทั่วไปจะเรียกว่า ตัณหา คือว่าพูดกัน
ภาษาง่ายๆกันหละ คือมันหาแล้วมันตัน คือไม่มีหนทางไป ตัน
แล้วมันก็เลยหา คือมันปิดซะก่อนแล้วก็ค่อยงม หมายความว่า
เราปิดแล้วงม คือเราปิดประตูบ้านเรือนมันมีดนะ ไม่มีทางออก
เราก็งม อันนั้นเรียกว่าตันแล้วก็หา หรืออีกอย่างหนึ่งจะเรียกว่า
หาแล้วก็ตัน กลับคำก็ได้ หาไปเท่าไรมีแต่ปิด เรียกว่าหาตัน ไม่
มีทางออก ปิดหมดทุกด้านทุกทาง หาไปเถิด จะหาอะไรก็หาไป
เถิด อย่างที่เราหาในโลกเนี่ย ใครๆก็หาไปเถอะ หาแล้วก็ปิด
ตนเองทั้งนั้น ออกไม่ได้ซักคนเดียว

พระพุทธองค์ท่านพิจารณาเห็นอย่างนี้ ว่าการอยู่ในโลก
เรื่องตัณหา กับ หาตันนั้น พระพุทธองค์ยอมสละได้ทุกสิ่งทุก

อย่าง เมื่อสละแล้วเปิดหนทาง ไม่หา ไม่ตันแล้วคราวนี้ เปิด
หนทางออกได้ เหตุนี้ว่ากิเลสมันเกิดตรงนี้ เกิดที่ตรงตันทหา
เกิดออกจากเวทนານี้ พอเวทนาสุขมันก็พอใจ แล้วก็อยากได้
สุขนั้นต่อไป ทุกข์ไม่พอใจ ก็เลยไม่อยากเหลือวแลในเรื่องทุกข์
นั้น เกิดโทมนัสคับแค้น ฉะๆก็โง่ซิม อันนี้ก็คิดนึกรู้สึกโง่ซิม นี้
กิเลสมาเกิดตรงนี้

ต่อไปนี้ไปพูดเรื่องกิเลสได้เยอะแยะ ตันทหาแล้วก็เกิดอุปาทาน
ความยึดมั่นถือมั่น ยึดมั่นถือมั่นแหละก็มีติดต่อหละคราวนี้ ยึดใน
สิ่งใดก็มีติดในสิ่งนั้น ท่านยังพูดอธิบายถึงต่อไปถึงเรื่องความไม่รู้
คือตัว อวิชชา ไปโน้น มันยึดยาวไป สิ่งที่ไม่รู้ คือไม่รู้ตามเป็นจริง
เรียกว่าอวิชชา รู้เหมือนกันแต่ไม่ใช่รู้ของจริง อย่างเราสามัญ รู้
กันทั่วไปอย่างเนี่ย รู้สุขรู้ทุกข์เหมือนกัน รู้ดีรู้ชั่วเหมือนกัน รู้
หยาบรู้ละเอียด รู้สว่างรู้มืดเหมือนกัน รู้หิวกระหาย อยากโน่น
อยากนี่ มีเหมือนกัน รู้เหมือนกัน รู้แบบนี้เนี่ย รู้อยู่ในวงของความ
ปิด ปกปิด เข้าหาหลักที่ว่าหาตัน แล้วตันทหา ไม่มีทางเปิด รู้

วนเวียนได้เท่านี้ จึงว่าตัวที่ไม่รู้ตัวเนี่ย ไม่รู้ตามเป็นจริงเนี่ย มัน
เป็นเหตุ เป็นปัจจัยสืบเนื่องกันไปยืดยาว

ถ้ารู้จริง คือรู้ละ เรียกว่ารู้แล้วเปิด เปิดหนทาง รู้แล้วไม่ได้
ปิด มันเลยสว่าง เห็นแจ้งตามเป็นจริง เมื่อเห็นแจ้งตามเป็นจริง
สิ่งนั้นมันก็หมด หมดสงสัย อย่างเราเห็นสิ่งใดก็ตามเถอะ ถ้า
เห็นจริงเห็นแจ้งตามเป็นจริงแล้ว หมดสงสัยในเรื่องนั้น ไม่อยาก
รู้อีก ถ้าเห็นยังไม่ทันแจ้งแล้ว ไม่ทันจริง เห็นพอมั่วๆ แล้วก็อยาก
รู้แล้วให้รู้แล้วรู้รอดไปซักที จะเห็นอะไรก็ตามเถอะ ถ้ายังไม่ทัน
หายสงสัย เรียกว่ายังไม่ทันรู้แจ้งเห็นจริง พุดกันหยาบๆคายนๆ
อย่างนี้ เอ้า สมมุติว่าคนเห็นกันนะ เห็นคนสวยๆ ผู้หญิงเห็น
ผู้ชาย ผู้ชายเห็นผู้หญิงสวยๆนะ ก็รู้จักว่าเค้าสวยเหมือนกัน ก็
รู้จักว่าผู้หญิงเหมือนกัน ก็รู้จักว่าผู้ชายเหมือนกัน แต่อยากดูไม่
รู้จักจบจักสิ้น อันนี้ไม่ได้ชื่อว่ารู้แจ้งเห็นจริง เรียกว่ารู้วู้รู้กว้าง
อยากรู้แต่อยากดูอยู่เสมอ ดูไม่รู้จักอิม ดูไม่รู้จักพอ รู้แบบนี้
เรียกว่ารู้ในจำพวกอวิชชา

ถ้ารู้ตามแบบพระพุทธเจ้าท่านสอน รู้แจ้งเห็นจริง รู้ละรู้ทิ้ง
เห็นคนเราหละ สวย ผู้ชายเห็นผู้หญิงก็ว่าสวย ผู้หญิงเห็นผู้ชาย
ก็ว่าอันนี้สวยจริงๆ ไม่ได้เห็นแต่เพียงว่าสวยงามนะ ยังเพ่งพิจารณา
ถึงความเกิดความดับของคนๆ นั้น เห็นว่ามันเกิดมามันจะต้อง
ดับ มันเกิดมาจากอะไร ดังอธิบายมาแล้วในเบื้องต้น ชาติ ๔ ตัว
ของคนเรา เพียงแต่ว่าชาติ ๔ ถ้าเวลาชาตินั้นนะ ชาติดิน ดิน
แดง ดินดำ ดินขาว ดินเหลือง มีหมด ที่มาเป็นคน มาประดิษฐ์
เป็นคน คือชาตุมันประชุมในคน จะต้องมีคนสวย คนไม่สวย คน
ดำ คนขาว คนเหลืองมีเหมือนกัน กับก้อนขี้ดิน... เหมือนกับก้อน
ขี้ดินอย่างที่ว่ามาแล้ว พิจารณาให้เห็นอย่างนี้ ลองคิดดู หายมัย
จะหายสงสัยมัย ถ้าเห็นอย่างนี้จะหายมัย เห็นแต่ชาติดิน น้ำ ไฟ
ลม เห็นเป็นดิน เป็นน้ำ เป็นไฟ เป็นลม หายมัย อย่างนี้จะหาย
สงสัยมัย เราชัดอย่างนี้ คงจะไม่อยากดูอีก ทุกคนเชื่อแน่ว่าคง
ไม่อยากดูต่อไปอีก ชัดแล้วคราวนี้ ก้อนขี้ดินก้อนหนึ่ง

หรือจะพิจารณาซึ่งเข้าไปกว่านั้นอีก คนเราเกิดมาเพื่ออะไร
เกิดมาเพื่อหากิน กินเพื่ออยู่ อยู่เพื่อกินอย่างเคঁาพูดกันทั่วไป

เป็นจริงอย่างว่า ถ้าไม่กินก็อยู่ไม่ได้ อยู่ก็จะอยู่เพื่อกิน กินแล้ว
เป็นอะไร ก็ตกลงมาบำรุงก่อนดิน ก่อนดินก่อนเนื้อ ไม่ใช่บำรุง
เฉยๆ ดินที่เคঁาพอกให้มันโตขึ้นๆ มันก็ไม่เหม็นเหมื่อนกับดิน
ก่อนนี้เลย ดินก่อนนี้พอกเข้าเท่าไร ยิ่งเหม็นเข้าเท่านั้นแหละ
ไม่ใช่มันหอม ไม่ใช่มันปกติธรรมดา ौ้ เข้ามากยิ่งเหม็นมาก นี่
ดินก่อนนี้มันผิดเขา พอเราไปเห็นความเหม็นความสกปรกคือ
อสุระปฏิภูล อย่างที่พระท่านสวด

อะยัง โข เม กาโย กายของเรานี้แล

อุทัง ปาทะตะลา เบื้องบนจากพื้นเท้าขึ้นมา

อะโธ เกสะมัตตะกา เบื้องต่ำแต่ปลายผมลงไป

ตะจะปะริยันโต มีหนังหุ้มอยู่เป็นที่สุดรอบ

ปุโรนานัปปะการัสสะ อะสุจิโน เต็มไปด้วยของไม่สะอาด
มีประการต่างๆ

ไล่ไปสิคราวนี้เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ ไล่ไปตรงนี้ ล้วน
แต่เป็นของปฏิภูลโสโครก เราดูใกล้ๆก็รู้กัน ทุกวันนะ เราไม่ได้
อาบน้ำ ชำระเนื้อชำระตัวซักวันหนึ่งเท่านั้นแหละ อย่าไปพูดแต่

คนอื่นเลย ตัวเราเองยังรู้สึกว่ามีสิ่งสาปจะตายอยู่แล้ว เนี่ยก่อน
ดินก่อนเนี่ยมันแปลกเพื่อน ถ้าหากเรามาพิจารณาให้เห็นก่อน
ดินก่อนเนี่ยมันเป็นอย่างนี้ซะแล้ว ใครอยากไปดูต่อไป ดูชัดแล้วว่า
มันเป็นของอย่างนั้นแล้ว มันก็หมดเรื่องหายสงสัย นี่ความรู้ของ
พระพุทธเจ้า รู้อย่างเนี่ย รู้เห็นจริง เห็นแจ้ง เห็นชัด มันผิดจาก
ความรู้ของโลกๆที่พากันรู้ จึงว่าการรู้อย่างนี้แหละเป็น**วิชา**

ที่อธิบายจำแนกแจกจ่ายมาตั้งแต่ต้นก็เพื่ออยากให้รู้อย่างนี้
เอง ให้เข้าถึงหลักวิชานี้เอง แต่เนี่ยจะอธิบายถึงเรื่อง**อวิชา** เมื่อ
ไม่รู้เห็นตามเป็นจริงแล้ว มันไม่หมดสงสัย ไม่หมดสงสัยก็เป็น
เหตุยึดยาวแล้วคราวนี้ ตามหลักที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสเทศนา
ไว้ณะว่า

อวิชาปัจจะยา สังขารา อวิชชานี้พุดถึงเรื่องจิต
โดยเฉพาะ สังขาราก็พุดถึงเรื่องจิตโดยเฉพาะ อวิชาปัจจะยา
สังขารา เมื่อไม่รู้ตามเป็นจริงแล้วก็เป็นเหตุให้เกิดสังขาร

สังขาระปัจจะยา วิญญานัง เมื่อสังขารมีแล้วก็เป็นเหตุให้
เกิดวิญญาน วิญญานมีแล้วก็เกิด**นามรูป** ก็เข้ามาแล้ว ชั้นที่ ๕

ของแก่นั้นแหละ รูปกับนามของเก่า แล้วก็เกิด**อายตนะ** คือตา หู จมูก ลิ้น กาย อายตนะก็ทำให้เกิด**ผัสสะ** แล้วเกิด**เวทนา**

ตัณหา อุปาทาน ไปยึดยาว

นี่พูดถึงเรื่องจิตอวิชชา เป็นเหตุให้เกิดสังขาร ในเรื่องคัมภีร์ ในทางพุทธศาสนาท่านว่า ท่านไม่ได้พูดถึงเรื่องอวิชชาตรงนี้ คนเราที่จะมาเกิด ท่านพูดถึง**จิตปฏิสนธิ** จิตขณะหนึ่งที่จะมาเกิดในครั้งแรก จิตที่มันก้าวจากนี้จะไปสู่ก้าวอื่น เหมือนกับก้าวของเราที่แหละ อย่างที่เรามีคลองเล็กๆ กว้างประมาณซักรอกหนึ่ง เราเหยียบบ่อยุริมฝั่งทางเนี่ยริมคลองทางนี้แหละ เราก้าวไปสู่ริมคลองทางนั้น เรียกว่า**สนธิขณะ** จิตขณะนั้นเรียกว่าสนธิขณะ คือมันไม่ต่อกันนะ ขณะจิตจะไม่ต่อกับอีกฝั่งหนึ่ง เรียกว่า**สนธิขณะ**

สนธิขณะนั้น เรามาพิจารณาดูเฉพาะในตัวของเรานี้ก็แล้วกัน อย่างว่าเวลานี้แหละ เราทำความสงบเฉยอย่างนี้แหละ มีจิตขณะหนึ่งซึ่งมันจะก้าวไปสู่อีกอารมณ์หนึ่ง เช่นได้ยินเสียงอะไร วูบวาบขึ้นมา ได้ยินเสียงอะไรแวบแว่วๆเข้ามา เราอยากไปฟัง

เสียงอันนั้น ขณะที่มันออกจากความสงบนี้ จะไปฟังเสียงไฉ่ที่
มันแว็บขึ้นมาในหูนะ อันนั้นเรียกว่าสนธิขณะ ขณะเนี่ยขณะให้
ไปเกิด นิดเดียวแต่เป็นเหตุให้ไปเกิดได้ แต่การที่จะไปเกิดเป็น
มนุษย์ เป็นสัตว์เดรัจฉาน เป็นอะไรต่างๆ ไม่มีตนมีตัว ขณะจิต
อันนั้นแหละที่ไปเกิด ครั้งแรกแท้ๆทีเดียว

คราวนี้เมื่อไปเกิดในครรภ์ ไปเกิดในครรภ์นั้นมันมีหลาย
อย่าง จะเกิดเป็นสัตว์บางพวกเกิดในไข่ เช่นในไข่ไก่ บางพวกก็
เกิดเป็นตัว คือเช่นวัวเช่นควาย หรือสุนัขสุกรอย่างนี้เป็นต้น หรือ
เป็นคนอย่างนี้ เรียกว่าเกิดในครรภ์ เกิดในไข่ เกิดในครรภ์ บาง
พวกนั้น เกิดผูกขึ้นมาเลย ขึ้นเป็นตนเป็นตัวขึ้นมาเลย ท่าน
กล่าวถึงพวกเทพทั้งหลาย เช่นตายอย่างเนี่ย ไม่ต้องมีพ่อแม่
แหละ ไปเกิดเป็นผี ภูตผีปีศาจ ไปตกนรก หรือ ไปเป็นเทวบุตร
เทวดา นั้นแหละท่านเรียกว่า **อุปปาติกะ** บางพวกก็เกิดในที่
สกปรกโสครกด้วยประการต่างๆ เรียกว่า **สังเสทชะ** จิตตรงนี้
แหละ จิตที่มันก้าวมาเนี่ย เป็นตัวแรกที่จะไปเกิด ก็ก้าวเท่านั้น
แหละ ถ้าหากผู้มีปัญญาารู้เท่าเข้าใจ มีปัญญาเฉียบแหลมฉลาด

ตัดไม่ให้จิตตัวนั้นก้าวหายไป คือเรารักษาจิตอยู่ทุกวันเนี่ย พากันทำความสงบ ไม่ให้มันคืบไป อยู่ด้วยความสงบทำความรู้เท่า อยู่ เห็นโทษในเรื่องที่เราจะก้าวไปนั้น แล้วก็เห็นโทษในการที่เรา อยู่ เห็นโทษทั้งหน้าทั้งหลัง ปล่อยวางตรงนี้ อันนี้เรียกว่าตัด กระแสจิตไม่ให้มันก้าวไปเกิด อันนี้ขณะจิตที่ไปเกิด

คราวนี้ถ้ามันไปเกิดหละคราวนี้ ถ้าไปเกิด มันต้องไปเกิดใน ธาตุ ๔ อย่างไปเกิดในครภที่ว่านี้ มันต้องมีธาตุ ๔ อยู่ในที่นั้น อธิบายครั้งแรกนั้น ท่านอธิบายว่าเกิดจาก **กल्लะ สัมภวธาตุ** ทั้งฝ่ายบิดามารดาผสมกัน เรียกว่า กลละ ของเหลวๆ ละเอียดยิ่งที่สุด ปฏิสนธิจิตตัวนั้นนะ ที่มันไปเกาะที่นั่นไม่มีปรากฏเลย ต่อจากนั้นมาพอดีมีปฏิสนธิวิญญาณไปยึดอยู่ตรงนั้นแล้ว **อัฟ พุทะ** คือมันแปลสภาพที่เป็นของเหลวๆ น้ำของที่ละเอียดยิ่งอย่างนั้น มาเป็นเหมือนกับน้ำล้างเลือด แล้วก็ต่อ แปรอย่างมาเป็น **ฆนะ** มาเป็นก้อนเลือด มาเป็น **เปสิ** คือมาเป็นปุ่ม มาเป็น **บัญญัติสาขา** ห้าแยก อันนี้ว่าถึงเรื่องปฏิสนธิจิตที่มากเกิด มันมาเอาธาตุ ๔ มาเป็นตนเป็นตัว มาปั้นเป็นก้อนเป็นปุ่มขึ้นมา เกิด

จากอวิชชา คือความไม่รู้ จิตในขณะที่ใดถ้าหากว่าเรารักษา
คุ้มครองไม่อยู่ ยังเห็นดีเห็นชอบอารมณ์ต่างๆแล้ว คำเรียกว่า
อวิชชาเกิดขึ้น เมื่อเกิดขึ้นนี้หละมันต้องเป็นไปอย่างนั้นหละ
ตามตำราที่เค้าพาในสมัยเดี๋ยวนี้นะ คำพากันจับดูจิต มี
หลายอย่าง มีสมัยหนึ่งครั้งหนึ่ง คำคิดอยากจะจับ จิตนี้เป็นตัว
ยังไง เวลาจะตายเค้าเอาแก้วมาครอบหัว ครอบศีรษะไว้ แล้ว
คนตายนะคำบอกว่ามันมีสีเหลืองๆลอยไป คำเลยถือว่าจิต
ของคนนะคือเป็นตัวเหลืองๆ นี้พวกฝรั่ง มันอาจจะเป็นแก๊สหรือ
อะไรอันหนึ่งซึ่งเวลาคนดับแล้ว ธาตุแตกแล้วเรียกว่าไม่สมบูรณ์
เช่นว่าธาตุไฟมันดับ มันเย็นแล้วมันธาตุไฟที่มันดับ มันอาจจะ
ลอยออกไป มันยังเหลือแต่ความเย็น ยังเหลือแต่ธาตุน้ำ เพราะ
ฝรั่งเค้าอยากเห็นตัวจิต คำเลยคิดเอาแก้วมาครอบไว้ ไปเห็น
อย่างนั้นเค้าถือว่าเป็นจิตชะ นานๆเข้าก็เลย ความเชื่อนั้นก็เลย
หายไป คำหาวิธีที่จะจับจิต

ถ้าหากจิตมันอยู่ในแก้วแล้ว เราไม่ต้องไปเกิด ใครจะไปเกิด
ที่ไหนก็เอาแต่แก้วไปแล้ว ก็ไปเกิดเข้าตรงนั้น เอาไปซุกเข้าไปใน

ห้องเปิดห้องไก่อห้องว้าวห้องควายหรือห้องคน เอาไปซุกไปในห้อง
คนมีคนรวยแล้วก็หมดเรื่องกันไป ถ้านำจับจิตอย่างนั้น ก็ลอง
คิดดูสิ ถ้าเรานั่งอย่างเนี้ยแหละ หากว่าเราจะเอาแก้วมาครอบ
หมดทุกคนนี้หละ เราจะออกไปได้มั๊ย จะออกไปดูกรุงเทพไป
เที่ยวเมืองนคร เมืองจันท์จะได้มั๊ย ถ้าบอกว่ามีอะไรครอบอยู่ อัน
นั้นเป็นนักวิทยาศาสตร์ เค้าค้นคว้า ในทางพุทธศาสนาท่านว่า
จิตไม่มีตัว มันเป็นสภาพอันหนึ่งซึ่งมีความรู้สึก ไม่ใช่มันอยู่ที่บน
ศีรษะ และมันไม่ใช่มันอยู่ที่สมอง พวกฝรั่งเค้าถือว่าอยู่ที่สมอง
เค้าถึงมาครอบ แต่มันมีความรู้สึกในทั่วไป ทั่วทุกแห่งทุกหนไป
ตัวความรู้สึกอันนั้นหละ ตัวจิตคือความรู้สึก ประสาทที่มัน
ให้เกิดความรู้สึกอันนั้น อันนั้นเพียงแต่ว่าสำนักงานของมัน
ต่างหาก เช่นที่สมอง เค้าเรียกว่าประสาทไปรวมไว้ในที่นั้น
เรียกว่าสมอง ประสาทให้เกิดความคิดความอ่านอะไรต่างๆ ไม่มี
มีที่สิ้นสุด ไม่จบเหมือนกัน เรียบไม่จบ แต่ทางพระพุทธศาสนา
ท่านบอกว่าอวิชชาคือความไม่รู้ ไม่รู้ตามเป็นจริงจึงเป็นเหตุให้

เกิด แก่ เจ็บ ตายอยู่ให้รู้แล้วรู้รอดไปชะที่ดังที่ได้อธิบายมานี้ อัน
นี้วิชาตัวนี้แหละ มันเป็นเหตุให้เกิดสังขารต่อไป

สังขารที่นี้ นะหมายความว่า อวิชา เมื่อไม่มีความรู้แล้ว
เมื่อไม่รู้แจ้งเห็นจริง ดังได้อธิบายให้ฟังมาแล้ว มันจะต้องมาเกิด
คือจะต้องปฏิสนธิ ตัวปฏิสนธิเรียกว่า สังขาร คือ **รูปสังขาร** คือ
มาก่อในตนในตัวก็เรียกว่ารูปสังขาร ท่านหมายเอาสังขารตัวนั้น
สังขาระปัจจะยา วิญญาณัง เมื่อเกิดสังขารแล้วก็ตัววิญญาณ
ตัวเก่านั้นแหละ พุดซ้ำอีก วิญญาณตัวนั้นแหละ มันมีความรู้สึก
แล้วคราวนี้ เมื่อตัวจิตเข้าตัวอวิชาเท่านั้นนะ อวิชาคือตัวจิต
ตัววิญญาณตัวนี้แหละที่มันไม่มีปัญญาเฉลียวฉลาดเฉียบแหลม
ก็เลยเรียกว่าเพียงแต่ว่าวิญญาณ แล้วคราวนี้ตัวอวิชานั้นก็คือ
วิญญาณตัวนี้แหละ มันไม่รู้เท่าเข้าใจตามเป็นจริง ปัญญาไม่
เกิด มันเรียกเอาตัววิญญาณเนี่ยเป็นตัวอวิชา

ถ้าหากว่าเกิดความฉลาดเฉียบแหลมขึ้นแล้ว ตัววิญญาณ
และตัวอวิชานี้ ตัวอวิชานี้กลับเป็นวิชา เหตุนี้วิญญาณ
ตัวเนี่ยแหละยังไม่ทันรู้แจ้ง พอมีสังขารเข้ามาครอง สังขารคือ

ก่อนอันนั้นแหละ ท่านเรียกว่า **สังขาระปัจจะยา วิญญาณัง**
วิญญาณะปัจจะยา นามะรูปัง มันก็ถูกแล้วนี่ ของเก่านี้ มันมี
ทั้งรูปทั้งนามในตัวมัน เมื่อวิญญาณชั้นนี้ก็มียุขและนามนั้น
วิญญาณะปัจจะยา นามะรูปัง เป็นนามรูป เป็นนามเป็นรูปขึ้น
มาแล้ว เป็นนามเป็นรูปแล้วก็ป็นอายตนะแล้วคราวนี้ เมื่อเป็น
ปัจจะยสาขา ห้าแห่งครบมูลบริบูรณ์เป็นตนเป็นตัวหมดทุกสิ่งทุก
อย่าง มันก็มีอายตนะเท่านั้นเอง มีอะไรจะได้ ก็มีผัสสะ เค้ามิตา
แล้วก็เห็น มีหู แล้วก็มียืนยงกระทบของเขา ก็เกิดผัสสะแล้วก็เกิด
เวทนาคือความสุขความทุกข์ แล้วก็เกิดอุปาทาน เกิดตัณหาเกิด
ตัณหาทะเยอทะยานดังอธิบายมาเบื้องต้น แล้วก็เกิดเวทนา
สะพายะตนะปัจจะยา ผัสโส ผัสสะปัจจะยา เวทนา เว
ทะนาปัจจะยา ตัณหา ก็ได้อธิบายมาแล้ว **ตัณหาปัจจะยา อุ**
ปาทานัง เกิดอุปาทานคือความยึดมั่นถือมั่น เมื่อเกิดอุปาทาน
แล้วเป็นภพ ถ้าจะพูดกันแล้วมันเป็นภพ มันจะปฏิสนธิอย่าง
ที่อธิบายได้ว่าเป็นภพขึ้นมาแล้ว แต่นั่นท่านจัดเป็นภพภายใน
เป็นภพตอนนี้ท่านหมายถึงภพมันตอนที่เกิดเป็นตัวเป็นตนเวลา

จะออกตลอดหมายถึงว่า ชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส (เสียดไม่ขาด) มีแต่ทุกข์ไปล้วนๆนะคราวนี้ ทุกข์หลายเรื่องหลายอย่าง

นี่ว่าถึงเรื่องอวิชชา มีหลักอยู่อีกว่า ท่านแสดงว่า **กัมมัง เขตตัง วิญญานัง พิชัง ตัณหา สีเนหัง** อธิบายเข้าหลักนั้นอีก อวิชชาเปรียบเหมือนกับนา กรรมเปรียบเหมือนกับว่าพืชผลไม้ที่เราจะไปปลูกในนา ตัณหาเปรียบเหมือนกับยาง คือน้ำมันเม็ดๆ บนผลนั้น เช่นเราปลูกถั่วดิน ปลูกถั่วลิสงนะ ในเม็ดถั่วลิสงนั้น ท่านอุปมาเปรียบเหมือนกับกรรม กรรมคือสิ่งที่เรากระทำ ทำดี ทำชั่ว เรียกว่ากรรมทั้งนั้น เม็ดถั่วลิสงนี้มาทำแห้งเรียกว่ามันยังมียาง อันนี้เม็ดถั่วลิสงที่มันยังไม่แห้งยังเป็นยาง คราวนี้จะเอาไปปลูกในนา ปลูกอย่างนี้เกิดได้หมด ถ้าฝนฟ้าฝนตกมา มันชุ่มเย็นแล้วก็งอกขึ้นมาเลย จึงว่ากรรมเป็นเหมือนกับพืชผล ตัณหาเปรียบเหมือนกับยาง อวิชชาเปรียบเหมือนกับที่ดินที่เราจะลงปลูก

อวิชชาที่อธิบายมานี้แหละ จึงได้ชื่อว่าเป็นภูมิของต้นภพชาติ
ทั้งปวงหมดที่จะให้เกิดขึ้นมา กรรมทั้งปวงหมดที่เราทำดีทำชั่ว
นั้นก็ทั้งหมดนะ อันนี้แหละที่เรียกว่าจะเกิดอวิชชา หมายความว่า
ทำดีให้มันถึงที่สุดก็ยังคงต้องอยากได้ดีอยู่ อยากได้สุข อยากได้
ทุกข์อยู่ เมื่ออยากได้สุขต้องอยากได้ทุกข์ มันเป็นธรรมดา คือ
ธรรมทั้งสองอย่างนี้เป็นของคู่กัน มีสุขก็ต้องมีทุกข์ มีดีก็ต้องมีชั่ว
ถ้าทำแล้วสองอย่างนี้อยู่ตราบใดนั้นยังไม่พ้นทุกข์ เหตุนี้การ
ทำดีทำชั่วยังเรียกว่าเป็นตัวพืชผล ยังเป็นเมล็ดอยู่ เมื่อมีเมล็ดก็
ต้องมียางในนั้น

เหตุนี้ตัววิชชาตัวนี้แหละจึงพยายามที่จะทำลายด้วยวิธี
ต่างๆดังอธิบายมาในธาตุสี่ ดิน น้ำ ไฟ ลม หรือตลอดถึงว่าชั้น
๕ อายตนะ ก็เพื่อทำลายอวิชชาตัวนี้ เพื่อให้เข้าใจอวิชชาตัวนี้
พืชผลนั้นกรรมที่เราทำนั้นแหละ มันมีครบหมดในนั้น พอมีพืชมี
ผลนะ เช่นว่าเมล็ดถั่วดิน เราเห็นเมล็ดถั่วดิน เราจะเข้าใจว่าไม่มี
ดอกก็ไม่ได้ ไม่มีเถา蔓ก็ไม่ได้ ไม่มีใบมียอดก็ไม่ได้ ในเมล็ดถั่วดิน
นี้ อันนั้นลำบากอยู่ ถ้าเทียบกับเมล็ดขนุนแล้วก็แล้วกัน เมล็ดขนุน

เมื่อมะม่วงนั้น เราจะเข้าใจว่าไม่มีต้น มีลำไม้ได้ ไม่มีดอก มีผล
ไม่ได้ ถ้าเราเข้าใจว่าเม็ดขนุนต้นนั้นนะ เราไปเห็นเข้าแล้วว่า ไม่
มีต้นมีดอก ไม่มีกิ่งมีงา ไม่มีผล ยังเรียกว่าเป็นอวิชชาอยู่ ถ้า
หากว่าเราเข้าใจว่าเม็ดขนุนเม็ดนี้แหละ มีทั้งต้น มีทั้งลำ มีทั้งใบ
ทั้งดอก ทั้งผลครบหมดอยู่ในที่นี้ ด้วยเหตุที่เรามาแยกแยะออก
โดยอาการต่างๆ อย่างที่อธิบายมานี้ เป็นธาตุ ๔ ดิน น้ำ ไฟ ลม
โดยเป็นต้นนะ อันนี้เรียกว่าเรามาแยกแยะออกให้เห็นต้น ลำ
และดอกผลในต้นนั้น ถ้าหากเราเห็นว่าไม่มีแล้ว เอาเถอะ ผล
ไม่ได้หรอก ไปตกลงในพื้นดิน หรือไปถูกขุมเข้าเมื่อไหร่แล้ว
เดี๋ยวมันก็แตก เป็นรากออกมาให้ปรากฏ พอรากปรากฏเท่านั้น
แหละ นี่แหละต้นเหตุที่จะให้เกิดสังขาร วิญญาณ อุปาทานต่างๆ
เกิดมาจากนี้ แยกออกมาเป็นรากเสียก่อน ต่อนั้นก็กลายมาเป็น
ใบ แล้วก็เป็ลำ เป็นต้นเป็ลำ ต่อมาก็เป็กิ่งเป็งาขึ้นมา
ตลอดมาถึงเป็ลูกเป็ผล ดกมากกว่าเก่า เม็ดเด็ยวนะได้หลาย
ผลกว่าเก่า มากกว่าเก่า มีเรื่องทำลายวิชชาก็คือว่ามาแยกแยะ
เพราะฉะนั้นแหละตัววิชชาตัวนี้ ถ้าหากมารู้เท่าเข้าใจแล้ว มัน

เป็นเรื่องกระเทาะ หรือเป็นเรื่องทำลายเม็ดขนุนเม็ดนั้น ไม่ให้มัน
เกิดต่อไปอีก ทีนี้อธิบายซ้าๆซากๆ วกเวียนไปมาหลายเรื่อง
หลายอย่างเพื่อให้เข้าใจเรื่องเหล่านี้เอง ไม่ใช่เรื่องอื่นเรื่องไกล

ทีนี้ตัวอวิชชาถ้าหากมาเข้าใจอย่างนี้แล้ว ปัญญาเกิดขึ้น
แล้ว มันเป็นสังขารม ความเกิดตั้งแต่อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิด
สังขาร เกิดวิญญาณ เกิดนามรูป มันเป็นเรื่องตัวสมุทัย มันเป็น
บ่อเหตุให้เกิด นี่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ โนนนะตัวสมุทัยเกิดแล้วก็
ต่อไปตั้งแต่ ภพชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปรีทเวะ ทุกข์ ตัวทุกข์มา
อยู่ตรงนี้ จากนั้นไปภพชาตินี้ยังเป็นตัวสมุทัย พอไปถึงภพ ชาติ
ชรา มรณะ โสกะ ปรีทเวะ ทุกขะ โทมนัส เป็นตัวทุกข์โดยแท้ ถ้า
หากไม่เห็นชัดคือแยกแยะออก ดังอธิบายมาเบื้องต้นแล้ว
เรียกว่าเกิดวิชชาขึ้นมา มันก็ไม่ต่อ คือว่าสังขารวิญญาณ นาม
รูป สฬายตนะไม่มี หมดไป มันเป็นนิโรธ มันเป็นเรื่องดับ ฉะนั้น
การดับ เมื่อดับนั้นมันก็ไม่มีอะไร มีความดับก็มีความรู้ คือคู่กัน
ถ้ารู้แล้วมันก็ดับ ถ้าไม่รู้แล้วมันก็เป็นตัวสมุทัย มันเป็นคู่กัน
อย่างนี้ ไม่ต้องพูดอะไรกันมากมาย เค้าเรียกอริยสังขารทั้ง ๔

คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค คราวนี้ถ้าหากไปรู้แล้ว ไปรู้คือ
ปัญญา สมาธิในมรรค แล้วก็ดับ เรียกว่ามรรคกับนิโรธเป็นคู่
ทุกข์เมื่อไม่รู้ก็เป็นอวิชชา อวิชชาก็เลยเป็นสมุทัย

เพราะฉะนั้นถึงว่าการอธิบายธรรมะนั้นเป็นของละเอียด
ลึกซึ้งกว้างขวางมาก ถ้าหากเราไม่ตั้งใจคิดตรึกตรองจริงๆ หรือ
ว่าจับเนื้อความอันนี้ไม่ได้ อาจจะเป็นเรื่องยุ่ง ถึงยังไงก็ขอให้
ตั้งใจให้มันอยู่ในเรื่องของความสงบ อบรมไม่ให้จิตง่อนแง่น
วอกแวกไปมา ส่งหน้าส่งหลัง เราตั้งใจไว้อย่างนี้แล้ว ที่อธิบาย
ไปทั้งหมดก็ไม่ผิดจากหลักนี้ โดยเฉพาะสรุปรวมใจความแล้วก็
คือว่า ถ้าหากเห็นอันใดเป็นเครื่องละ ไม่สะสมอันนั้นเป็นหนทาง
ที่ถูกต้อง บางคนนั้นเรียนรู้อันนี้มาก แต่ปฏิบัติไม่ได้ หรือว่าไม่รู้แต่
ปฏิบัติได้ มันก็มีเหมือนกัน

ท่านอุปมาเปรียบไว้หลายอย่าง อย่าไปพากันเสียใจ หรือไม่
รู้ จำไม่ได้ก็อย่าไปเสียใจ ท่านอุปมาไว้อย่างนี้ ท่านเปรียบ
เหมือนหนุหรืออก ไม่ได้เปรียบเหมือนคนหรืออก เอาหนุมาเปรียบ
หนุบางจำพวกนั้นขูดขูดแต่ไม่อยู่ บางพวกนั้นอยู่แต่ไม่ขูด บาง

พวกนั้นไม่ซุดด้วย ไม่อยู่ด้วย บางพวกนั้นทั้งซุดทั้งอยู่ ท่าน
อุปมาเปรียบอย่างนี้ หนูที่ซุดรูแล้วไม่อยู่นั้น อุปมาเหมือนกับ
เรียนแล้วไม่ปฏิบัติ รู้แล้วไม่ทำ อันนี้เรียกว่าซุดแล้วไม่อยู่
พวกนั้นนั้นไม่ซุดแต่อยู่ ไปอยู่หาครูของเขา ท่านอุปมาเปรียบ
เหมือนผู้ไม่ได้เรียนศึกษา จดจำตำรับตำราไม่ได้ แต่ปฏิบัติถูก
อันนี้ท่านเปรียบเหมือนหนูที่ไม่ได้ซุดรูแต่อยู่ หาอยู่ที่รูมันมีอยู่
แล้ว บางพวกนี้ไม่ซุดไม่อยู่เลย เหมือนกับคนขี้เกียจ ไม่ศึกษา
เล่าเรียน ไม่สนใจ ไม่ฟังคำสอนพระพุทธเจ้า แล้วปฏิบัติก็ไม่เอา
หลับหูหลับตาทุกเมื่ออย่างนั้น อันนี้ทั้งไม่ซุดทั้งไม่อยู่ หนูอีก
จำพวกหนึ่ง ทั้งซุดด้วยทั้งอยู่ด้วย คือเรียนด้วยปฏิบัติด้วย เข้าใจ
ด้วย

เหตุนี้เราจะเป็หนูจำพวกใด เราไม่ซุดไม่อยู่ หรือว่าจะซุด
แล้วอยู่ หรือว่าไม่ซุดแต่จะอยู่ หรือว่าซุดแล้วไม่ต้องอยู่ เราจะ
เป็หนูจำพวกใด จะเอาอย่างหนูจำพวกใดก็เอาสิ เรื่องที่เรา
เป็อยู่นี้ ทุกคนมันต้องเป็หนูจำพวกหนึ่ง หละไม่จำพวกใดก็

จำพวกหนึ่งแหละ แต่ว่าจำพวกไหนมันจะดีกว่ากัน ให้พากันเลือก
เอา

ธรรมะที่แสดงมาทั้งหมดนั้นนะ ถ้าหากเราฟังแล้วเข้าใจแล้ว
ปฏิบัติจำได้ แล้วปฏิบัติตาม นั้นนะดีที่สุด เป็นพวกหนูพวกที่สี่
ดีมาก ถ้าหากว่า เราชุดไม่เป็น แต่เราหาที่อยู่คือหัดอบรมจิตใจ
ของเรา เท่าที่เราสามารถทำได้ ท่านอบรมสั่งสอนเราก็รักษา
จิตใจของเราให้อยู่ด้วยความสงบ อบรมสมาธิภาวนาให้ได้
ตลอดเวลา ให้มันคล่องแคล่วชำนาญ อย่าให้มันเสื่อม ได้
มากได้น้อยอย่าให้มันเสื่อม อันนี้ถึงแม้ว่าเราจะไม่ชุด แต่เราหา
ที่อยู่ใด ก็ยังดี ดีกว่าที่ไม่ชุดไม่อยู่เสียเลย บางพวกนะชุดแล้วไม่
อยู่ อันนั้นก็ไม่ค่อยดี เรียนรู้มาก โง่เลย แต่ตนเองก็ทำไม่ถูก ทำ
ไม่ได้ซักที อันนั้นไม่ดี ไม่ดีเหมือนกัน

เพราะฉะนั้นแหละ ธรรมะที่แสดงมาดังนี้ เป็นการแสดง
สลับซับซ้อนวกไปเวียนมาหลายอย่างหลายเรื่อง หากเราพากัน
ได้เข้าอกเข้าใจแล้วจะได้ความรู้กว้างขวางขึ้น พิจารณาตาม
หลักนี้ ถ้าหากยังไม่ทันรู้ ไม่ทันเข้าใจถึงอย่างนั้น ก็ทำอย่างหนู

พวกที่สอง คือว่าเราไม่ได้ขุดรูอยู่ แต่ว่าเราไปอยู่รูของเพื่อน ก็ยัง
นับว่าเป็นประโยชน์อันดียิ่งอยู่ ฉะนั้นทุกๆคนย่อมนพากันสนใจ
โดยมาอธิบายมานี้ พากันตั้งอกตั้งใจปฏิบัติ โดยอาศัย อปมาท
ธรรม คือความไม่ประมาทก็สามารถจะเห็นผลปรากฏในตัวของ
ตน ดังอธิบายมา

ที่มา: <https://youtu.be/fqx4lhSxoV4>

บทสวด ปฏิจจสมุปบาท

(นำ) หันทะ มะยัง ประวิจจะสะมุปปาทะธัมมะปาฐัง ภาณามะ

เส ๑

(รับ) อิธะ ภิกขะเว อริยะสาวะโก

ประวิจจะสะมุปปาทัญญะเยวะ สาธุกัง โยนิโส มะนะสิกะโรติ

- ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อมกระทำไว้ในใจ

โดยแยกกายเป็นอย่างดี ซึ่งปฏิจจสมุปบาทนั้นเที่ยว ดังนี้ว่า

อิมัสมิง สะติ อิทัง โหติ

- เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้ย่อมมี

อิมัสสุปปาทา อิทัง อุปปัชชะติ

- เพราะความเกิดขึ้นแห่งสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น

อิหมัสมิง อะสะติ อิหัง นะ โหติ

- เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ย่อมไม่มี

อิหมัสสะ นิโรธา อิหัง นิรุชณะติ

- เพราะความดับไปแห่งสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงดับไป

ยะทิหัง

- ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ

อะวิชชาปัจจะยา สังขารา

- เพราะมีอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขารทั้งหลาย

สังขาระปัจจะยา วิญญาณัง

- เพราะมีสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ

วิญญาณะปัจจะยา นามะรูปัง

- เพราะมีวิญญาณะเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป

นามะรูปปะปัจจะยา สะพายะตะนัง

- เพราะมีนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสพายตนะ

สะพายะตะนะปัจจะยา ผัสสโ

- เพราะมีสพายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ

ผัสสะปัจจะยา เวทนา

- เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา

เวทนาปัจจะยา ตัณหา

- เพราะมีเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา

ตัณหาปัจจะยา อุปาทานัง

- เพราะมีตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน

อุปาทานะปัจจะยา ภาโว

- เพราะมีอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ

ภวะปัจจะยา ชาติ

- เพราะมีภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ

ชาติปัจจะยา ชะรามะระณัง

โสกะปะริเทวะทุกขะโทมะนัสสุปายาสา สัมภะวันติ

- เพราะมีชาติเป็นปัจจัย ชรา มรณะ โสกะปะริเทวะทุกขะโทมนัส
อุปายาสะทั้งหลาย จึงเกิดขึ้นครบถ้วน

เอวะเมตัสสะ เกวะลัสสะ ทุกข์ขันธัสสะสะมุทะโย โหติ

- ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ทั้งสี่นี้ ย่อมมีด้วยอาการ
อย่างนี้

อะวิชชาเยเตวระ อะเสสะวิราคะนิโรธา สังขาระนิโรโธ

- เพราะความจางคลายดับไปโดยไม่เหลือ

แห่งอวิชชานั้นนั่นเทียว จึงมีความดับแห่งสังขาร

สังขาระนิโรธา วิญญาณะนิโรโธ

- เพราะมีความดับแห่งสังขาร จึงมีความดับแห่งวิญญาณ

วิญญาณะนิโรธา นามะรูปะนิโรโธ

- เพราะมีความดับแห่งวิญญาณ จึงมีความดับแห่งนามรูป

นามะรูปะนิโรธา สัพพะยะตะนะนิโรโธ

- เพราะมีความดับแห่งนามรูป จึงมีความดับแห่งสัพพัตตะนะ

สฬายะตะนะนิโรธา ผัสสะนิโรโธ

- เพราะมีความดับแห่งสฬายตนะ จึงมีความดับแห่งผัสสะ

ผัสสะนิโรธา เวทนานิโรโธ

- เพราะมีความดับแห่งผัสสะ จึงมีความดับแห่งเวทนา

เวทนานิโรธา ตัณหานิโรโธ

- เพราะมีความดับแห่งเวทนา จึงมีความดับแห่งตัณหา

ตัณหานิโรธา อูปาทานะนิโรโธ

- เพราะมีความดับแห่งตัณหา จึงมีความดับแห่งอุปาทาน

อูปาทานะนิโรธา ภะวะนิโรโธ

- เพราะมีความดับแห่งอุปาทาน จึงมีความดับแห่งภพ

ภะวะนิโรธา ชาตินิโรโธ

- เพราะมีความดับแห่งภพ จึงมีความดับแห่งชาติ

ชาตินิโรธา ชะรามะระณัง

โสกะปะริเทวะทุกขะโทมะนัสสุปายาสา นิรุชฌันติ

- เพราะมีความดับแห่งชาตินั้นแล ชรา มรณะ

โสกะปะริเทวะทุกขะโทมนัสสุปายาสะทังหลาย จึงดับสิ้น

เอวะเม ตัสสะ เกวะลัสสะ ทุกข์กัณธัสสะ นิโรโธ โหตีติ

- ความดับลงแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมีด้วยอาการอย่างนี้

ดังนี้